

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 7/3 2018 s. 1624-1642, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TAMLAYAN AD DURUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Serdal KARA*

Geliş Tarihi: Nisan, 2018

Kabul Tarihi: Ağustos, 2018

Öz

Çalışmamız, ad durumunun belirlenmesinde esas alınan kıstaslar temelinde tamlayan durumunun ad durumu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerinde durmaktadır. Çalışmamızda ilk olarak tamlayan durumunun ad durumu olarak kabul edilmemesinde etkili olan temel görüşler ortaya konulmuş ve bu görüşler ışığında tamlayan durumunun nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ad durumu olarak kabul eden yaklaşımlar verilmiş ve bu yaklaşımlarda da esas alınan düşünceler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak gerek ad durumu olarak kabul etmeyen yaklaşımların gerekse de ad durumu olarak kabul eden görüşlerin kendi içinde de farklı yöntem ve bakış açıları olduğu görülmektedir. Bütün bu farklı yöntem ve bakış açılarından hareketle Türkiye Türkçesinde ad durumunun belirlenmesinde temel alınabilecek görüş ve yöntemler üzerinde durulmuş ve tamlayan ad durumunun bu görüş ve yöntemler ışığında değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, ad durumu, tamlayan durumu.

AN ASSESSMENT ON GENITIVE CASE

Abstract

Our work focuses on the fact that the status of a genitive whether it can be evaluated as a case based on the criteria that are based on determining the case. For this reason, for the firstly in this study, included the comments that do not consider the state of genitive as a case. And then tried to show how the genitive was being assessed according to this basis. Following the views that do not accept as case, the approaches which are accepted as case have been given and tried to put forward the basic ideas. However, it is seen that the approaches either do not accept as the case, or the views which accept it as the case, have different methods and points of view in themselves. All these different methods and perspectives, , has focused on the opinions and methods that can be fundamental in determining of in the Turkey Turkish case, then the genitive has been evaluated through on this justification.

Keywords: Turkey Turkish, case, genitive.

* Dr. Öğr. Üyesi; Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serdalkaraa@hotmail.com.

1. Tamlayan Durumu Üzerine Başlıca Yaklaşımlar

Tamlayan durumunun ad durumu olup olmadığı ile ilgili bir görüş bildirebilmek için ad durumu ile ilgili temel yaklaşımların ortaya konulup bu yaklaşımlarda kıstas olarak ele alınan farklı görüşlerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ad durumunun sadece adın eyleme karşı durumu ya da söz diziminden bağımsız morfolojik bir durum olarak değerlendirilmesi Türkiye Türkçesinde bazı ad durum örneklerinin açıklanmasını güçleştirmektedir. Bu örneklerin yer aldığı ad durumlarından biri de tamlayan durumudur. Tamlayan durumunun bir ad durumu olup olmadığına dair araştırmacılar arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu görüş birliğinin oluşmamasında en önemli etkenin tamlayan durumun adın eyleme göre aldığı durumu değil, adlar arasında bağ, ilgi kurması gelmektedir. “Evin yolu, kapının kolu” gibi tamlamalarda ekin aidiyet anlamında veya aidiyet anlamı dışında kullanılması (kapının kolunda kol kapıya ait; ancak evin yolunda yol eve ait değil gibi) ya da ekin yüklendiği belirginlik anlamı ile Eski Türkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesinde “meniñdin, biziñe” gibi örneklerde durum eki öncesi gelmesi yahut “benim için, senin gibi, onun ile” gibi örneklerde edatlarla kullanımı araştırmacılar arasında farklı yaklaşımlara neden olmaktadır.

1.1. Tamlayan Durumunu Ad Durumu Olarak Kabul Etmeyen Başlıca Yaklaşımlar

Tamlayan durumunu ad durumu olarak kabul etmeyen yaklaşımlarda tamlayan ekinin belirginlik anlamı ile bağlantı kurucu özelliğinin öne çıktığı; ad durumunun ise cümle düzeyinde bir dizim işlemi olarak değil, ek düzeyinde ele alındığı ya da öge belirleyici olarak kabul edildiği görülmektedir.

Ad durumunu ek düzeyinde ele alan ve tamlayan durumunu da ad durumu olarak kabul etmeyen Bilgegil, “ismin halleri” başlığı altında ad durumunu, ek adlandırması ile vermekte ve örnekleri de cümle içinde değil, kelimelere ek getirmek suretiyle göstermektedir: “Ev, evi, evden, evde, eve” (Bilgegil, 1963, s. 175). Tamlayan durumunu ad durumu içinde değerlendirmeyenler arasında Gencan da görülmektedir. Gencan, “Adların tümcelerdeki görevleri çekimlerine (durumlarına) bağlıdır.” açıklaması sonrası adın beş durumu (yalın, +i, +e, +de, +den) olduğunu belirtmekte, tamlayan durumuna ad durumu içinde yer vermemektedir (Gencan, 2001, s. 181). Ekler için yeni bir sınıflandırma öneren ve ad durum eklerinin eylem ile eklendikleri ad arasında ilişki kurduğunu ve bunun sonucunda da söz dizimi içinde o adın görevini belirlediğini ifade eden Gülsevin (Gülsevin, 2004, s. 1277), tamlayan durumunu ad durumu içinde değerlendirmemektedir. Ekleri; “türetme ekleri, tür değiştirici ekler, işletme

ekleri ve kategori ekleri” olarak sınıflandıran Gülsevin, işletme eklerini “öge belirleyiciler ve bağlantı kurucu ekler” olarak iki grupta ele almakta, “öge belirleyiciler”i “isimlerde” ve “fiillerde” olmak üzere iki alt başlığa ayırmaktadır. Durum eklerine, “öge belirleyici ekler”in “isimlerde” alt başlığı altında yer veren Gülsevin, durum eklerini yedi grupta (yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, ayrılma durumu, vasıta durumu, eşitlik durumu) ele almakta, ancak tamlayan durum ekine “bağlantı kurucu ekler” arasında yer vermektedir. Bağlantı kurucu ekleri ise;

- a) İyelik ekleri (+m, +n, sI, +mIz, +nIz, +sI)
- b) Tamlayan eki (+In) olarak iki grupta ele almaktadır (Gülsevin, 2004, s. 1278-1279)

Tamlayanı ad durumu olarak kabul etmeyen Leylâ Karahan, Türkçe ve Yeni Uygur Türkçesinde “meniñdin, siznidin” gibi örneklerde görülen zamirlerin katmerli çekimlerine gelen ilk eklerin belirtme ve tamlayan durum eklerinin olmasının dikkat çekici olduğunu ve bunların zamirleri belirtmek için geldiğini, örneklerden de görüldüğü üzere sonra gelen ekin (ayrılma durumunun) öne çıktığını, bu durumun sonraki ekin münasebet eki olmasından kaynaklandığını, zaten ileriye doğru farklı ilişkiler kuran, bağlantılar sağlayan eklerin birlikte kullanılmasının dil mantığına aykırı olacağını, bu nedenle de birinci ekin durum eki olmadığını, ancak ikinci ekin dışa yönelik münasebet kuran durum eki olduğunu dile getirmektedir (Karahan, 1999, s. 609-610). Osman Fikri Sertkaya ise katmerli zamir çekimlerini Moğolcadan Türkçeye “bulaşma (contamination)” olarak açıklamakta ve bu gramer kullanımının Türkçede ancak “mongolizm” olarak görülebileceğini belirtmektedir (Sertkaya, 1996, s. 33-35). Sertkaya, ad çekim eki alan işaret ya da şahıs zamiri çekimine basit zamir çekimi, basit zamir çekiminin tekrar ad çekim eki olarak yapılan çekime ise katmerli zamir çekimi demektedir (Sertkaya, 1996, s. 18). Katmerli çekimde “biznini” yanında “biznide, biznidin”; “mintede” yanında “mintedin” vb. örneklerinin bulunması, bu durumun bir ek yığılması olayı olarak kabul edilemeyeceği gibi bir kuvvetlendirme fonksiyonu olarak da düşünülemeyeceğini ifade etmektedir (Sertkaya, 1996, s. 19). Katmerli zamir çekim örneklerinin Eski Göktürk yazıtları ile Eski Uygur Türkçesinde görüldüğünü belirten Sertkaya, Karahanlı Türkçesinde Kutadgu Bilig’in yanı sıra Çağdaş Uygur Türkçesinde de görüldüğünü ifade eder (Sertkaya, 1996, s. 34). Ancak O. N. Tuna “bizinge” yapısında yönelme durum eki öncesi gelen ekin pekiştirme olduğu görüşündedir (Gülsevin, 2009, 14. dipnot). Gülsel Sev tamlayan durumunun zamir çekimlerinde belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma ve eşitlik durum eklerinden birini alarak Osman Fikri Sertkaya’nın belirttiği gibi katmerli çekim oluşturduklarını, bu tarz bir çekimin Köktürk, Uygur ve Karahanlı Dönemi’ne has olduğunu, ancak Çağatay Dönemi’nde eşitlik ekiyle birlikte birkaç örnekte

bulunduğunu; bunun yanı sıra Harezmi Dönemi'nde yazılmış Hüsrev ü Şirin, Kıpçak Dönemi'ne ait olan Codeks Cumanicus'ta da birkaç örnekte görüldüğünü belirtmektedir (Sev, 2007, s. 164).

Karahan, ad tamlamalarında (özel adlarla kurulan bazı tamlamalar hariç) tamlayan durum eki taşıyan bir ad ile tamlayan durum eki taşımayan bir ad arasındaki farkın tamlayanın belirli olup olmaması olduğunu, tamlayan ekinin eklendiği ada belirtme, sahiplik, ilgi, mensubiyet gibi anlamlar kattığını, bu anlamların eklendiği sözcükle ilişkili olduğunu, bu nedenle de ekin, başka sözcüklerle ilişki kurmadığını, bağlantı sağlamadığını iddia etmektedir (Karahan, 1999, s. 608). Tamlayan ve belirtme eklerinin diğer durum eklerinden farklı olarak geldiği sözcüğü ilgilendirdiğini, başka sözcüklerle ilişki kurmadığını ifade eden Karahan, adlarla edatların birleşirken eksiz (altun teg, ot birle; saray gibi, araba ile), zamirlerle birleşirken Eski Türkçe döneminde belirtme durumu (anı teg, mini için...), sonraki dönemlerde tamlayan durumu (onun gibi, senin için...) ile birleşmelerinin bu düşüncüyü desteklediğini belirtmektedir (Karahan, 1999, s. 609). Karahan tamlayan ekinin edatları zamirlere bağladığı gibi gramer bakımından aynı değerdeki adları da edatlara bağlayamamasını geldiği sözcüğü ilgilendirdiği ve bağlantı eki olmadığının göstergesi olarak kabul etmektedir (Karahan, 1999, s. 609).

Hakan Özdemir ise Karahan'dan farklı olarak belirtme durum ekinin tamlayan durum eki yerine kullanıldığı düşüncesine karşı çıkmakta ve eskicil bir "+nI" tamlayan durum eki olduğunu, fonemik benzerlikten dolayı "+nI" belirtme durum eki ile karıştırıldığını ve tarihin hiçbir döneminde "+nI" belirtme durum ekinin tamlayan durum eki yerine kullanılmadığını ifade etmektedir. Ayrıca iki ekin belirlilik paydaşlığından hareketle, eklerden belirtme durum ekinin tamlayan durum eki yerine kullanılmasının açıklayıcısı olarak kullanıldığını, ancak tamlayan durum ekinin belirlilik özelliğinin sahiplik özelliğinden sonra ikincil bir anlam olduğunun göz ardı edildiğini, Karaçay-Malkar ve Kumuk lehçelerinde görülen duruma göre böyle bir nöbetleşmenin mümkün olamayacağı, bu nedenle fonemik benzerlikten dolayı algı yanılmasının bulunduğunu belirtmektedir (Özdemir, 2015, s. 128-129).

Türkçe tamlayan durum ekinin aslen +(I)n olduğu düşüncesini taşıyan Talat Tekin (Tekin, 2013, s. 159), Kumukçada tamlayan durum ekinin +nI olduğunu belirtmekte, ancak Özdemir'den farklı olarak, bunun ekin başlangıçta Çağataycada tamlayan durum eki oluşturmak için de kullanılan eski belirtme eki +nI "Afrasiyab-nı oğl-ı (Afrasiyab'ın oğlu)" olduğunu ifade etmektedir (Tekin, 2013, s. 158). Tekin "Bütün bunlar bizi iyelik gövdelerinden sonra ortaya çıkan {-n}'nin Eski Yakutça ve Ana Türkçede hem ilgi hem de yükleme durumu oluşturduğu varsayımına götürür. Bununla birlikte ilerleyen zamanlarda, ilgi ekindeki n'nin nazallaşmasıyla, bu ekin yeni şekli ortaya çıkmış ve böylece geç dönem Ana Türkçede bu ek yükleme ekinden ayrılmıştır" (Tekin, 2013, s. 160). Adların yalın, zamirlerin tamlayan ve belirtme durumları ile

kullanıldığı edatları; “ile, için, kadar, gibi, birle, bigi, tek” olarak sıralayan Ergin de bunların zamirlerle başlangıçta “munı teg, anı uçun” örneklerinde olduğu gibi belirtme durum eki ile kullanıldığını ifade etmektedir (Ergin, 2012, s. 367).

Leylâ Karahan’ın yaklaşımına benzer bir yaklaşım gösteren Gürer Gülsevin, “senin için, senin gibi, senin ile” örneklerinde tamlayan durum eki olarak verilen +In ekinin öbekte bir ad tamlaması oluşturmadığını, bu duruma göre ekin tamlayan durum eki olamayacağını (Gülsevin, 2009, s. 235), sesleri aynı ancak fonksiyonları farklı olan eklerin, aynı ek olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir (Gülsevin, 2009, s. 232, 236).

Gülsevin, Türkçede ad tamlamasının “İsim + Ø + İsim + İyelik” dizilimi ile gerçekleştiğini, buna bağlı olarak “evin kapısı” gibi bir ad tamlamasında tamlamayı +In ekinin kurmadığını, ekin geldiği adı belirli kıldığını, bu nedenle de +(n)In ekinin tamlayan değil, belirleyen eki olabileceği görüşündedir (Gülsevin, 2009, s. 237). Ayrıca zamir ile edat arasında görülen ekin (senin için, senin gibi, senin ile) de aynı ek olduğunu, yani belirleyen eki olduğunu savunan (Gülsevin, 2009, s. 238). Gülsevin, Eski Türkçede zamirlerle ad durum ekleri arasında (meniñde, biziñe) görülen ekle zamir ve edat arasında görülen ekin de aynı olduğunu dile getirmektedir (Gülsevin, 2009, s. 236).

Ekleri işlevlerine göre değerlendiren Delice, ekleri;

1 Genişletme Ekleri

2 Durum Ekleri

a) Tümleç Durumu Ekleri (+I, +A, +DA +DAn)

b) Yüklem Durum Ekleri (+DIr bildirme eki)

3 Kurucu Ekler

4 Dönüştürücü Ekler

5 Yapım Ekleri

6 Bütünleşik Ekler

7 Temsil Ekleri (Delice, 2000, s. 225-233) şeklinde yedi grupta ele almakta ve tamlayan ekine “Kurucu Ekler” başlığı altında yer vermektedir. Kurucu eklerin kullanım görevlerinin öncelikle anlamsal değil, yapısal olduğunu belirten Delice (Delice, 2000, s. 228), tamlayan ve iyelik eklerinin aitlik başta olmak üzere bir kelimeyi başka bir kelimeye çeşitli ilgilerle bağlayarak birleştirme işlevleri olduğunu dile getirmektedir (Delice, 2000, s. 228).

Durum eklerinin köken itibarıyla edatlardan eklenen kelimeler olduğunu belirten Ahmet Buran, ad durumunu; “fiile doğrudan bağlanan, fiili doğrudan ilgilendiren isimlerin, bu bağlanma veya ilgi sırasında içinde buldukları durum” şeklinde tanımlamaktadır (Buran 2011, s. 380). Bu tanıma göre tamlayan durumunu ad durumu olarak kabul etmeyen Buran, Kemal Demiray, Hadar Ediskun, Kaya Bilgegil, Tahir Nejat Gencan’ın da tamlayan durumunu kabul etmediklerini belirtmektedir (Buran, 2011, s. 381). Ad durumlarını, “yalın, belirtme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik” olmak üzere yedi grupta ele alan (Buran, 2011, s. 382-389) Buran, tamlayan durumunun adın eyleme göre durumunu belirlemediğini, adla ad arasında ilgi kurduğunu, “*evin kapısı açıldı*” gibi bir tamlamada bir bütün olarak tamlama düşünüldüğünde tamlamanın eylemle yalın durum ilişkisinde olduğunu, ayrıca tamlamanın farklı bir durum eki üzerine alabildiğini (*evin kapısını açtım*), bütün bu nedenlere bağlı olarak durum eki sayılmaması gerektiğini belirtmektedir (Buran, 2011, s. 381)

Tamlayan durumunu ad durum kategorisi içinde değerlendirmeyen Zafer Önler, zarflarla ad durumunun sınırındaki belirsizliklerin bu kategorinin belirlenmesini güçleştirdiğini, bu nedenle durum kategorisinin eylemle olan ilişkisinin belirlenmesi gerektiğini, bunun sonucunda da beş ad durumu olduğunu belirtmektedir (Önler, 2012, s. 706).

Önler, zarf ile ad durumunu ayırırken zarfların eylemin bildirdiği işi zaman, yer, durum, sayı ve hangi araçlarla yaptığı gibi çeşitli yönlerden belirttiğini, bunun yanı sıra sıfat ve başka zarfları da nitelediğini belirtir. Ad durumunun ise bu nitelemelerin dışında adın eyleme göre konumunu belirlediğini dile getirmektedir. Bu nedenle eylemin yaptığı işi zarfın belirttiğini, ad durumunun ise eylemin bildirdiği işin adla ilişkisini belirlediğini belirtmektedir. Ad durumunu “filin bildirdiği işin etkilediği, yöneldiği, bulunduğu, ya da ayrıldığı adı gösterir.” şeklinde tanımlayan Önler; “yalın, belirtme, bulunma, ayrılma ve yönelme” olmak üzere beş grupta değerlendirmektedir. Ayrıca durum eklerinin ad durumundaki her sözcüğe eklenebilir olmaları gerektiğini belirten Önler, buna göre “-CA, -ArI, -rA, -n” eklerinin ad durumu eki olamayacağını ve yaptığı tanımdan hareketle eylemle ilişkisi bulunmayan, ad tamlamalarında tamlayana gelen ve aidiyet belirten (“ev+in kapı+sı” kapının eve ait olduğunu göstermektedir.) tamlayan ekinin de ad durum eki içinde değerlendirilemeyeceğini dile getirmektedir (Önler, 2012, s. 708).

Durum ve tamlama eklerini ayrı başlıklar altında ele alan Erkman Akerson, ad çekim eklerini; durum, tamlama, çoğul ve küçültme ekleri olmak üzere dört grupta ele almaktadır (Erkman Akerson, 2008, s. 138). Durum eklerini “Ø, +İ, +E, +DE, +DEn, +İIE → +IE” olarak gösterirken tamlama eklerini “+İn...+İ, +İ” olarak göstermektedir (Erkman Akerson 2008, s. 138-139).

Tamlayan ekini durum eklerinden ayrı değerlendiren Çotuksöken, ad çekim eklerini işlevlerine göre; iyelik, durum, soru, çoğul, tamlayan ve eşitlik eki olarak sıralamıştır (Çotuksöken, 2011, s. 25). Ad durum eklerini “Ad soylu sözcüklerin, söz öbeklerinin eyleme/yükleme bağlantısını düzenler; bu bağlamda ad durum ekleri olarak tanımlanır.” şeklinde tanımlamakta ve ad durum eklerini “yalın, belirtme, yönelme, kalma ve çıkma” olmak üzere beş grupta ele almaktadır. Tamlayan ekinin ise en az iki addan oluşan ad tamlamalarının kuruluşunda kullanıldığını belirtir (Çotuksöken, 2011, s. 26)

1.2. Tamlayan Durumunu Ad Durumu Olarak Kabul Eden Başlıca Yaklaşımlar

Tamlayan durumunu ad durumu olarak kabul eden araştırmacılar ad durumunu, “başka bir sözcükle ilgi kurmak üzere, adın, yalın olarak veya ek alarak bulunduğu durum” (Hatipoğlu, 1972, s. 10), “adın cümledeki işlevini gösteren, biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dilbilgisi ulamı” (Vardar *vd.*, 1998, s. 88), “adın cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum” (Korkmaz, 2007, s. 74), “adın başka bir sözcükle ilişki kurmak üzere aldığı biçim” (Bilgin, 2002, s. 204), “bir ismin cümlede veya kelime takımında kullanılan başka kelimelerle ilgisini gösteren isim şekli” (Lübimov, 1959, s. 688), “adların; söz dizimi içinde yüklemle, edatlarla, bazen de başka adlarla ilişkilerine göre girdikleri biçimler” (Kahraman, 2011, s. 397), “tümcenin dilbilgisi yönünden düzenlenmesine, özellikle tümce içindeki adların görevinin belirlenmesine yarayan dilbilgisi öbeği” (Atabay *vd.*, 1983, s. 39) şeklinde tanımlamaktadırlar.

Banguoğlu, ad durumunu şu şekilde tanımlamaktadır: “Adlar söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hallerde bulunurlar. Bu haller onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hallere adın halleri (cas), bir adın bu tür ekler almasına adçekimi (déclinaison) deriz” (Banguoğlu, 2000, s. 326). Adların on çekim hali olduğunu belirten Banguoğlu, bunların söz dizimindeki işlevlerine göre “İççekim Halleri” ve “Dışçekim Halleri” olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Banguoğlu, 2000, s. 326). Banguoğlu eylemler, nesnesi olan adlardan belli çekim durumları istedikleri gibi edatların da ilişki kurdukları adlardan belli çekim durumları istediğini belirtmektedir (Banguoğlu, 2000, s. 386).

Ergin, Banguoğlu’na benzer bir tanımla ad durumunu şöyle tanımlar: “Hal ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. ... Haller umumiyetle ismin kendisine tabi olmayan unsurlarla münasebetini gösterir. Türkçede tabi olan unsurlar tabi oldukları unsurlardan daima evvel gelirler. Onun için Türkçede haller isimlerin daima kendisinden sonra gelen kelimelerle münasebetini gösterir” (Ergin, 2012, s. 129). Ergin durum eklerinin adların teklik, çokluk ve iyelik şekillerini çeşitli kullanım sahalarına çıkardığını ve bunlara işleklik kazandırdığını belirtmektedir. Daha sonra durum eklerinin özellikle adları

eylemlere bağladığını, ancak adları adlara da bağlayabildiğini dile getiren Ergin (Ergin, 2012, s. 132) ad durumunu kelime grubu ve cümle içinde adın kendi dışında edat, ad ve eylemlerle ilişkide girdiği durum olarak kabul etmektedir. Ergin, adların etrafındaki kelimelerle ilişkisini iki grupta ele almaktadır. 1. Kendisine tabi olan unsurlarla münasebeti 2. Kendisine tabi olmayan, kendisinin tabi olduğu unsurlarla münasebeti. Birinci grup içinde iyelik eklerini gören Ergin, iyelik eklerinin yalnızca adları adlara bağladığını, adların kendisine tabi olan unsurlarla münasebeti sağladığını belirtmektedir. İkinci grup içinde ise durum eklerini görmektedir. Durum eklerinin adı kendisine tabi olmayan, kendisinin tabi olduğu unsurlarla ilişki kuran ekler olduğunu belirtir (Ergin, 2012, s. 226). Ergin, tabi olan unsurun tabi olduğu unsurdan önce geldiğini, durum eklerinin de kendisine tabi olmayan, kendisinin tabi olduğu adlara gelerek ileriye doğru adla edat, eylem ve ad arasında ilişki kurduğunu; iyelik eklerinin ise tabi olunan yani yardımcı unsura değil esas unsura gelmesinden dolayı geriye doğru bir ilişki kurduğunu dile getirmektedir (Ergin, 2012, s. 227).

Ergin durum ekleri ile ilgili yukarıda verilen yaklaşımı sonrası tamlayan durumunun ekli ve eksiz olabileceğini (Ergin, 2012, s. 228, 381), diğer durum eklerinin adı eyleme bağladığını, ancak tamlayan ekinin adı ada bağladığını bu nedenle de gerçek bir durum eki olmadığını iyelik eki tipinde bir ek olduğunu, bir cümle ya da eylem grubu eki olarak değil, bir ad grubu eki olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ancak ekin durum ekliliği ileriye doğru bir münasebet kurmaktan ve kendine tabi olmayan yani kendisinin tabi olduğu unsurlara bağlanmasından ibaret kaldığını; ekin adı ada bağlayan ikinci derecede bir durum eki olduğunu dile getirmektedir (Ergin, 2012, s. 229). Ergin daha sonra tamlayan durum ekinin üç yerde kullanıldığını bunların; adı ada, zamiri bazı edatlara ve adı eyleme bağlamak şeklinde olduğunu belirtir. Ekin asıl fonksiyonun adı ada bağlamak olduğunu dile getiren Ergin, adı eyleme bağlamak şeklinde görülen fonksiyonun aslında birinci fonksiyonunda olduğu gibi ifade edilmeyen ancak gizli olarak bağlı olduğu bir adın ifade edildiğini, ancak ad söylenmediği için adı eyleme bağlar gözüktüğünü ifade etmektedir (Ergin, 2012, s. 230-231).

Ad durumunu söz dizimi içinde işlevsel açıdan ele alan Muhsine Börekçi, ad durumunun daha çok adlarla eylemler arasında, bazı durumlarda adlarla adlar arasında bazen de belirtici ile belirtilen arasında dizimsel ilişki kuran bir dil bilimsel ulam olarak kabul etmektedir (Börekçi, 2007, s. 247). Bu düşünceden hareketle ad durumlarını iki ana grupta inceleyen Börekçi bunları;

- a) Adlar arasında belirten/niteleyen - belirtilen/nitelenen ilişkisi kuran durumlar
- b) Adlarla eylemler/yüklemler arasında belirten –belirtilen ilişkisi kuran durumlar (Börekçi, 2007, s. 248) şeklinde sıralamaktadır.

Tamlayan ad durumuna “adlar arasında tamlama ilişkisi kuran durumlar” başlığının alt başlığında yer veren Börekçi, tamlananda bir “iyelik ve nitelenen ad durumu”nun söz konusu olduğunu da dile getirmektedir (Börekçi, 2007, s. 249-250).

Tamlayan durumunu; “ilgi, belirtme, niteleme (nasıllık, varlık, yokluk, benzerlik durumu) karşılaştırma, eşitlik durumu” (Börekçi, 2007, s. 252-262) alt başlıkları altında inceleyen Börekçi, ilgi durumunu; “İsimler arasında sahip olan – ait olan, bütün – parça, çokluk – bir ya da birkaç, özne – isimleşmiş yüklem... ilişkisi kuran hâldir” şeklinde tanımlamaktadır (Börekçi, 2007, s. 252). Daha sonra söz dizimi içindeki kullanım yerine bağlı olarak belirten belirtilen ilişkisi içinde “+nIn, Ø, +im” eklerinin yanı sıra “+DAn, +A, +DA, +DAki” eklerinin de ilgi ekleri arasında yer aldığını savunmaktadır (Börekçi, 2007, s. 252-258).

Ad durumunu anlama dayalı işlevsel bakış açısıyla ele alan bir başka araştırmacı ise Cengiz Alyılmaz’dır. Ad durumunu on dokuz grupta ele alan Alyılmaz, ekli ve eksiz olarak kabul ettiği tamlayan durumunu “belirten” durum başlığı altında incelemektedir (Alyılmaz, 1994, s. 50-52).

Dilde sözcükler sıralandığında bunlar arasında dizisel ilişkilerin yanı sıra dizimsel ilişkiler de kurulabilir. Uzun, “... sözcükler dizimsel düzlemde birbirleriyle kurdukları bağlantı türüne göre (iş yapan, işe konu olan, işin yapıldığı yer gibi) bir “duruş biçimi” almaktadır. İşte bu duruş biçimleri durum, onları bu duruma göre biçimlendirenler de durum belirleyicileridir... Bu tanımlama sürecine göre durumun ne olduğu, dillerde hangi durum belirleyicilerinin bulunduğu gibi soruların yanıtı doğal olarak dizimde, sözdiziminde aranmalıdır.” (Uzun, 2004, s. 169) açıklaması sonrası “Tamlayan ekini yalnızca ad öbeklerinin içinde görülen bir durum belirleyicisi olarak” ya da “onu belirtililik gibi salt anlamsal içerik taşıyan bir durum eki olarak gören” anlayışlar bulunduğunu (Uzun, 2004, s. 172), ancak ad olmayan, edat yönetimli tamlayan durumu örneklerinin de var olduğunu; “benim kadar, onun gibi, sizin için” gibi örneklerle göstermektedir. Uzun, tamlayan ekinin salt anlamsal ve belirlilik anlamı taşımadığını, eğer taşıyıcı belirsizlik anlamı taşıyan “bir adamın evi, dağların eteği” gibi örneklerde belirsiz “bir adam” ve “dağ” gösterme olasılığının bulunmaması ve “bu kitap için” eksiz ancak belirli olan “kitab”ın “bu kitabın için” kullanımının dilbilgisel olarak mümkün olması gerektiğini ifade eder (Uzun, 2004, s. 173). Uzun, ayrıca tamlayan durum ekinin belirlilik-belirsizlik anlamsal temeline dayandırılmasına karşı “Ali’nin eve gitmesi” ile “Ali eve gidince” cümleciklerinde yer alan “Ali”ler arasında anlamsal fark yokken nasıl olur da durum belirleyicisi farklılık, anlamsal olur (Uzun, 2004, s. 173), sorusunu yöneltmektedir. Ayrıca Türkçede belirleyicilerin soyut olarak verildiğini, uyumun ise eksele olarak gösterildiğini (Uzun, 2004, s. 166-167) ifade eden Uzun, ancak tamlayan olan sözcüğün belirli olmasını sağlayanın tamlayan eki olmadığını

da belirtir (Uzun, 2004, s. 165-166). Uzun “süt nine, okul kapısı” örneklerinde olduğu gibi tamlamanın tamlayan eki olmadan da gerçekleşebilmesini, ilgili ekin tamlama görevi üstlenmediğini (Uzun, 2004, s. 174) dile getirir.

Türkçede “eylemcil” ve “adcıl” olmak üzere iki tür uyum bulunduğunu ifade eden Uzun, Türkçede biçimbilimsel olarak kodlanan uyumda eylemcil uyumun yüklemcil ögenin çekimlenmesine dayandığını, “çekimlenme”nin ise cümlenin öznesi konumundaki sözlüksel ögelerin içsel olarak taşıdığı kişi- sayı özelliğine dayandığını belirtmekte ve konu ile ilgili; “Ben eve geldim, Sen eve geldin, O eve geldi...” (Uzun, 2000, s. 154) örnekleri vermektedir. Adcıl uyumu ise “ad öbeklerinin başının, öbeğin tamlayan konumundaki AÖnün içsel kişi-sayı özelliğine göre çekimlenmesine dayanır: benim arabam, senin araban, onun arabası...” (Uzun, 2000, s. 154) şeklinde açıklayıp örneklendirir. Uzun, uyumun tamlayan konumundaki ögeye (GÖS) bakılarak tamlanan (baş) üzerinde kodlanması, özne konumundaki ögeye (GÖS) bakılarak yüklem (baş) üzerinde kodlanmasının Türkçede bir GÖS-baş ilişkisi bulunduğunun göstergesi olarak yorumlamaktadır (Uzun, 2000, s. 155). Ayrıca Uzun, eğer bir ek tıpkı yüklemle özne ile olan ilişkisindeki gibi bir uyum (sayı-kişi) gerektiriyorsa, kendisi de tamlanan üzerindeki bir kategori ile (sayı-kişi) uyumu gerektiren adların bulunduğu durumu belirliyorsa o zaman söz dizimsel bir durum belirleyicisi olarak görülmesi gerektiğini ifade eder (Uzun, 2004, s. 175).

Tamlayan durumunu bir ad durumu olarak kabul eden Grönbech, bir ad tamlamasında ilk ad belirli bir nesneyi gösteriyorsa tamlayan eki aldığını (sarayın kapısı) belirtmektedir (Grönbech, 2011, s. 92). Bir ad tamlamasının ilk unsurunu tabi olunan ad karşısında bağımsızlaştırmak için saf gramer fonksiyonunda durum eki olarak kullanıldığını ifade eden Grönbech (Grönbech, 2011, s. 91) ekin kökeni ile ilgili olarak tamlayan durum ekinin Thomsen’in da belirttiği gibi sekizinci yüzyılda bağımsız bir sözcük olarak hissedildiği tahminin gerçek payı taşıdığını, bu düşünceden hareketle ekin bağımsız bir sözcüğün ekleşmiş biçimi olabileceği görüşünü savunmaktadır (Grönbech, 2011, s. 87, 88).

Grönbech, Kitabe Türkçesinde tamlayan durumunun sahipliğin olduğu ad bağlantılarında ve akli olan varlıkları gösteren sözcüklerde kullanıldığını, bu özelliğiyle şahıs zamirlerinde belirli bir kurala dayalı olarak kullanılan ekin, diğer adlarda kullanımı ile ilgili belirli bir kuraldan söz edilemeyeceğini, bunun sebebi olarak da ekin yeni çıkmış ve belirli bir kaidenin henüz oturmamış olmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Grönbech, 2011, s. 90). Daha sonra Grönbech, tamlayan durumunun bugünkü kullanımından önce uzun bir süre ad tamlamasında sahiplik ilişkisini gösteren bir işaret olarak kullanıldığını (Grönbech, 2011, s. 94), “kagan oğlu” birleşik ad grubunun “kaganın oğlu” anlamını da taşıdığını, ancak tamlayan durum

ekin'in iyelik eki ile kurallı bir şekilde ad tamlamalarında kullanılması ile birlikte eskiden aynı anlamda kullanılan “kagan oğlu”nın aykırılarak “herhangi bir kağan oğlu, kağan oğlu, prens” anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir (Grönbech, 2011, s. 91).

Tamlayan durumunun ekli ve eksiz olmak üzere iki biçiminin bulunduğunu belirten Kerime Üstünova (Üstünova, 2007, s. 740), işletme ekleri içinde kapsamı en geniş olan eklerin, soru eki hariç, durum ekleri olduğunu belirtmekte ve kapsamı geniş olan ek, dar olan ekten sonra gelir, kuralından hareketle eklerin çokluk eki + iyelik eki + durum eki + soru eki şeklinde adlara geldiğini ifade etmektedir. (Üstünova, 2007, s. 737). Üstünova ayrıca adın hangi duruma gireceğini belirleyen de eylem olduğunu bildirmektedir (Üstünova, 2007, s. 738). Benzer bir yaklaşımı Aysun Kunduracı’da da görmekteyiz. Tamlayan ekinin sözcük yapısındaki konumuna bağlı olarak durum eki olduğunu belirten Kunduracı, bir sözcük yapısında birinci konumun “sayı çekimi”ne, ikinci konumun “aitlik/iyelik ekleri”ne, üçüncü konumun ise “durum ekleri”ne ayrıldığını dile getirmekte ve konu ile ilgi olarak “ev + ler + im + de” örneğini vermektedir (Kunduracı, 2015, 28. dipnot).

Ad durumlarını tamlayan durumunun da içinde bulunduğu dokuz grupta ele alan Sev (Sev, 2007, s. 40), tamlayan durumunun ekli ve eksiz olabileceğini; ekli şekliyle belirtili, eksiz şekliyle belirtisiz ad tamlaması oluşturduğunu dile getirmektedir (Sev, 2007, s. 119). Eksiz tamlayan durum ekinin Ø olduğunu belirten Sev, eksiz tamlayan durumunda bulunan adın yalın duruma benzediğini, ancak belirtilmemiş bir tamlayan durum ekinin adda hissedildiğini ifade eder (Sev, 2007, s. 120). Eksiz tamlayan durumun kendi içinde iki grupta ele alındığını; birinci grubun tamlayan iyelik eki almış eksiz tamlayan durumunun “eksiz belirtili ilgi hali” olduğunu, ikinci grubun ise “eksiz belirtisiz ilgi hali” olduğunu ve bunların belirtisiz ad tamlaması kurduğunu ve bunlarda belirsizlik olduğunu ifade etmektedir (Sev, 2007, s. 120-121)

Altı ad durumu (yalın, tamlayan, belirtme, ayrılma, bulunma, yönelme durumu) olduğunu kabul eden Demir-Yılmaz, durum eklerinin kelime grubu ya da cümle içindeki adları diğer kelimelere farklı anlam ilişkilerini ifade edecek şekilde bağlamaya yaradığını belirtmektedirler (Demir-Yılmaz, 2012, s. 209-210).

Dil bilgisel kategoriye adsıl ve eylemcil başlıkları altında ikiye ayıran Sebzecioğlu, adsıl kategoriye, “sayı, cins/cinsiyet, durum, adsıl sayı ve kişi uyumu” olarak sıralamaktadır (Sebzecioğlu, 2016, s. 161)

Ad durumunun “yalın, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma ve tamlayan durumu” olmak üzere altı durumu bulunduğunu savunan Sebzecioğlu (Sebzecioğlu, 2016, s. 194), ad

durum eklerinin adların diğer kelimelerle ilişkilerini düzenlediği gibi cümle ve kelime gruplarında görev almasını da sağladığını (Sebzecioğlu, 2016, s. 189) ifade etmektedir.

Chomsky'nin "Durum Kuramı"na göre bir başın yöneticiliğinde adlara durum yüklendiğini (Sebzecioğlu, 2016, s. 191) ve adların bu yapı içinde yalın ya da bir başka durumda bulunabileceğini belirten Sebzecioğlu, bu durumun ad durum eklerinin biçimsözdizimsel bir işleve sahip olmalarından kaynaklandığını dile getirmektedir (Sebzecioğlu, 2016, s. 191). Bu düşünceden hareketle bir baş tarafından yönetilen, bir öbek ya da cümlede yer alan ada durum yüklenebildiğini belirten Sebzecioğlu, bu başın eylem (Veli cam-ı kırdı), edat (Ben-im için), sıfat (Sanat-a aşık insan, sanat-ın aşığı insan) ve ad (Sanat-ın kapısı) olabileceğini dile getirmektedir (Sebzecioğlu, 2016, s. 195)

Sebzecioğlu, Kornfilt'in (1994) yalın ad öbekleri ile eylemler arasındaki geçişimin tamlamalarda da olduğunu "*Çocuğu arı soktuğunu duydum*" gibi tamlayan durum eki düşmüş bir ad tamlamasında adlar arasında bir ayrılmazlık sürecinin gözlemlendiğini, ancak tamlayan ad durumu ekini almış öbeklerde adların çeşitli yerlere hareket edebildiğini "*Arının çocuğu soktuğunu duydum*" ile açıklamasını örneklendirmektedir. Sebzecioğlu, gerek ad öbekleri gerekse de ad ile eylem arasında gerçekleşen bu tür bir geçişimin anlambilim açısından "sözlükleştirme" ya da (Sebzecioğlu, 2016, s. 203) "*kavramsallaştırma*" süreci içerdiğini belirtmektedir (Sebzecioğlu, 2016, s. 204).

1.2.1. Eksiz Tamlayan Durumu

Tamlayan durumunun ad durumu olup olmadığı ile ilgili farklı yaklaşımların yanı sıra eksiz tamlayan durumunun bulunup bulunmadığı ya da fonksiyon ve anlamına dair tartışmalar da sürmektedir. Bunları belirtisiz ad tamlamalarının tamlayanında herhangi bir ad durumunun söz konusu olup olamayacağı şeklinde görebildiğimiz gibi, belirtisiz ad tamlamalarında tamlayanın yalın durumda mı yoksa tamlayan durumunda mı; ya da tamlayan hem yalın hem de tamlayan durumunda bulunabilir mi, şeklinde de görebilmekteyiz.

Vardar yönetiminde hazırlanan "Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde tamlayan durumunun +(n)In/+(n)Un ekleriyle yapılabileceği belirtilmektedir (Vardar vd., 1998, s. 88). Osman Mert tamlayan durumunu iki ad arasında ilişki kurarak belirtili ad tamlaması yapan bir durum kategorisi olarak kabul etmekte (Mert, 2003, s. 29), ad durum eklerinin kelimelerde her zaman sona gelen (çoğul, iyelik gibi eklerden sonra) dışa dönük ögeler olduğunu belirtmektedir (Mert, 2003, s. 30). Turgay Sebzecioğlu ise tamlayan durumunu kabul etmekle birlikte eksiz tamlayan durumu için daha çok tamlayan durum eki düşmüş ad tamlaması yaklaşımı sergilemektedir (Sebzecioğlu, 2016, s. 203). Ad durumlarını morfolojik açıdan değerlendiren

Lübimov, bunların cümle ve kelime grubundaki görevlerinin sentaksa bağlı olduğunu belirtmekte ve ek almamış bir adın yalın durumda bulunduğunu, tamlayan durumunun adların cümle ya da kelime grubunda aldığı şekil bakımından diğer ad durumlarından farklı olmadığını ifade etmektedir (Lübimov, 1959, s. 690). Belirtisiz ad tamlamasının tamlayanını hem yalın (Korkmaz, 2009, s. 272) hem de tamlayan (Korkmaz, 2009, s. 269) durumunda kabul eden Zeynep Korkmaz'a karşın, Banguoğlu belirtisiz ad tamlamasının tamlayanını yalın durumda (Banguoğlu, 2000, s. 325, 327, 334) kabul etmektedir. Muhsine Börekçi eksiz tamlayan durumu ile ilgili olarak belirtisiz ad tamlamasında kullanılan Ø ekin her zaman belirsizlik ifade etmediğini anlam bakımından bazı örneklerin belirtili sıfat tamlaması özelliği gösterdiğini dile getirmektedir (Börekçi, 2007, s. 253, 258). Ayrıca takısız ad tamlaması olarak adlandırılan tamlamaların tamlayanında yer alan Ø ekinin de “tamlayan ad durumu”ndan “kaynak durumu”nu gösterdiğini savunmaktadır (Börekçi, 2007, s. 261)

Çetin Pekacar ve Filiz Meltem Erdem Uçar'ın “Çağatay Türkçesinde +nı İlgi Hâli Eki” adlı çalışmasında tamlayan durumunun iki ad arasında kurduğu bağlantıyı ekli ve eksiz gerçekleştirdiğini belirtir (Pekacar-Erdem Uçar, 2015, s. 444). Kahraman, yalın durumun “Ø ekli bir çekim biçimi” olduğunu, bu nedenle her eksiz kelimenin yalın durumda bulunmadığını, eksiz belirten (tamlayan) adın “belirten durumunda” ya da eksiz nesne olan adın “nesne durumunda” sayılması gerektiğini ifade eder (Kahraman, 2011, s. 397).

Uzun ise belirtisiz ad tamlamalarının sınırlı uyum özelliği gösterdiğini belirtmektedir. Uyumun sadece tekil-3.kişi özellikli adlarla yapılabildiğini, farklı kişi-sayı özellikli zamirlerin tamlayan olamadığını (*ben oda-sı, sen oda-sı, biz oda-sı, siz oda-sı*), bunun yanı sıra 3. şahıs zamiriyle de belirtisiz tamlama kurulamadığını (*o oda-sı*) bu durumun da bu tür bir tamlamada tamlayan olan sözcük türünde sınırlama olduğunu gösterdiğini, bunun tamlanan için de geçerli olduğunu (*memleketin orası biraz fakir kalmış, *memleket orası biraz fakir kalmış*) dile getirmektedir. Gerek kişi-sayı özelliklerindeki sınırlamalar gerekse de sözcük türü sınırlamaları belirtisiz ad tamlamasının söz dizimsel değil sözlüksel olmasından kaynaklandığını, yani “sözlüksel bir birim olarak birleşme sürecinin, bir sözcük oluşum sürecinin” sonucu olduğunu belirtmektedir. Bu da belirtisiz ad tamlamalarında tamlayanın neden durum eki almadığını gösterdiğini ifade etmektedir (Uzun, 2000, s. 222-223).

Değerlendirme ve Sonuç

Farklı yaklaşım ve değerlendirmelerde görüldüğü gibi tamlayan durumunun ad durumu olup olmadığı sorunu aslında ad durumu ile ilgili temel değerlendirme farklılıklarına dayanmaktadır. Tamlayan durumunun ad durumu olarak görülmemesinin en önemli nedenlerinden biri adın eyleme göre değil, daha çok kelime grubu içinde bağlantı kurmasından

kaynaklanmaktadır. Ancak bazı ad durumlarının da tamlayan durumu gibi benzer kullanımları görülebilmektedir. Konu ile ilgili ayrılma durumunun bazı kullanımları örnek gösterilebilir. Ayrılma durum eki “+DAn”, adın eyleme göre durumunu göstermesinin yanı sıra, bütün parça ilişkisinde adın adla bağlantısını da sağlamaktadır. Mesela; “elmalardan birini yedim”, “bunlardan birkaçı senin olabilir”, “bunlardan birçoğu buralarda bulunmaz” gibi. Görüldüğü gibi ad durumu ile ilgili ölçümüz adın eyleme göre aldığı durum olarak belirlendiğinde ayrılma durum ekinin bu tür kullanımları tanım dışında kalmaktadır. Konu ile ilgili olarak Kahraman, belirtili ad tamlamalarında tamlanan (belirtilen) öge nicelik ya da belirsizlik bildirdiğinde tamlayan durumunda bulunan ögede +(n)In eki yerine +DAn eki kullanıldığını ifade etmektedir. Bu durumda kullanılan +DAn ekinin adı eyleme değil, ada bağladığını belirtmekte ve konu ile ilgili şu örnekleri vermektedir: “profesör en son icat aletlerinden birini..., belki bunlardan birçoğunu unutabilirim, beni dolduran uykudan bir parçasını kaybederek...” (Kahraman, 2011, s. 401). Gülsel Sev, +DAn ekinin bu tür kullanımlarının ekin fonksiyonlarından biri olduğunu, bütünün bir parçası anlamını kattığını, ekin bu özelliği ile tamlama durumu eki +(n)In yerine kullanıldığını dile getirmektedir: çocuklardan (çocukların) bir kaç (Sev, 2004: 14. dipnot). Bir başka çalışmada Sev, yine benzer bir yaklaşımla tamlayan durum ekinin bir bütünden bir parçayı belirtme özelliğini (...kırk yigidüñ yigirmisi..., ...kâfirüñ biri...gibi) farklı eklerin benzer kullanımları olarak görmekte ve bu özelliğin ayrılma durum ekinde de bulunduğunu belirtmektedir (Sev, 2007, s. 168-169). Muhsine Börekçi ise bütün parça ilişkisinde kullanılan +DAn ekinin tamlayan eklerinden biri olduğunu ve ekin işlev açısından da ad tamlaması kurduğunu ifade etmektedir (Börekçi, 2007, s. 254-255)

Kevser Acarlar, ayrılma durum eki alan bir kelime ile üçüncü tekil şahıs iyelik eki olarak zamirleşen sayı sıfatı ya da belgisiz zamirden oluşan tamlamayı “çıkmalı tamlama” olarak adlandırmakta ve bunların belirtili ad tamlamalarına benzediğini bildirerek konu ile ilgili şu örnekleri vermektedir: öğrencilerden bazıları, misafirlerin her biri, çocuklarımdan ikisi gibi (Acarlar, 1971, s. 35). Acarlar, sözcükteki anlam bütünün bir parçası, bir kesimi ile olan eylem tümleş ilişkisi ile ilgili ise şu örnekleri vermektedir: “Salatadan almadınız, Ev kirasını sizdeki paradan veriniz, meyveden yemediniz” gibi (Acarlar, 1971, s. 34). Aynı konuyu farklı bir şekilde değerlendiren Üstünova “Teyzem börekten verdi.” örneğinde “börekten” kelimesinde bütün parça ilişkisi bulunduğunu, +DAn ekinin bütün parça ilişkisi içinde tamlayan durum eki olduğunu, sözcük öbeğinin “börekten börek” olduğunu nesne durumu eki olan sıfır ekinin eksiltili yapıda, yani ad tamlamasının tamlananı olan “börek” kelimesinin nesne durumunda olduğunu belirtmektedir. “Işıl, gömlekten aldı” örneğinde de yalın durumlu bir nesnenin silindiğini ve eksiltili yapıda olduğunu belirtmekte, +DAn ekinin tamlayan durum eki olduğunu bildirmektedir (Üstünova, 2015, s. 1149).

Farklı eklerin benzer kullanımları ile ilgili verilen açıklama ve örneklendirmelerden de anlaşılacağı üzere ad durumu ile ilgili yaklaşımlar sadece potansiyel yönetici / baş olan eyleme dayalı, eylem merkezli olduğunda ad durumu olarak kabul edilen bir durum ekinin “defterlerden biri” gibi eylem ad arasında gerçekleşmeyen farklı kullanımları tanım dışı kalmaktadır. Ya da “Ali için, sana göre, şundan dolayı” gibi ad edat arasında görülen ilişki durumunun açıklanmasında problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü eylem her ne kadar potansiyel yönetici / baş olsa da söz dizimi içinde potansiyel yönetici eylem dışında başka yönetici/başlar da görülebilmektedir. Ad, sıfat, zarf, edat, eylem gibi sözlüksel kategorilerin yanı sıra (Uzun-Aydın, 2006, s. 70) çekimin de durum yükleyici olduğunu (Uzun, 2000, s. 195) belirten Uzun; çekimin bileşenleri olan, kip, görünüş, zaman, uyum, soru gibi çekimsel kategorilerin cümlelerin tamamını etkilediğini (Uzun, 2000, s. 145) ve tamlayan durumunun da uyum kategorisi içeren başlar tarafından yüklendiğini ifade etmektedir (Uzun, 2000, s. 210). Mesela; “ ev+in bahçe duvar+ı” gibi bir örnekte “+ı” iyelik eki tamlayan tamlanan ilişkisini sayı-kişi açısından kurarak tamlayan olan sözcüğe durum eki yüklemektedir. Durum Direnci İlkesi’ne göre durum yükleyici yüklenici, durum yüklenici de yükleyici olamaz. Adlar durum yüklenici olduklarına göre ad tamlamalarında tamlanan olarak görünen ad, durum yükleyicisi olamayacaktır. O zaman tamlayana durum yükleyecek olan, tamlananda görülen ad (ROL’ünü bu ad vermektedir) değil, uyumun başı olan iyelik ekidir (Uzun, 2000, s. 218-219). İyelik ekinin kullanıldığı cümleciklerde de adların durum yüklendiği görülmektedir. Bu durumu “Ahmet’in eşyaları taşıması” gibi bir ifade ile örneklendirirsek “taşı-” eylemsisi “Ahmet’e işi yapan anlamsal rolünü verirken tamlayan durumunu “+sı” iyelik (uyum) eki tamlayan tamlanan ilişkisini sayı/kişi açısından kurarak vermektedir. “Ahmet’in eşyaları taşımasını istedim.” gibi bir cümlede öznesi tamlayan durumunda olan cümlecikğin ad gibi cümle içinde durum yüklendiği görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Uzun, Kennelly 1993’üne göre ana cümlelerin bir üyesi olan cümleciklere ana cümlelerin Rol yüklediğini, buna bağlı olarak da adlar gibi ad durumu yüklenici olduklarını ve bu yüzden de eylem özelliklerini yitiren cümleciklerin öznelere tamlayan durum ekini aldıklarını belirtmektedir (Uzun, 2000, s. 226-227). Ergin de benzer bir yaklaşımla –DIK, -AcAK ekleri ile kurulan gruplarda tamlayan olan unsurun bazen tamlayan eki (benim yaptığım, evin yıkılacağı) ile bazen de eksiz olarak (kuş öttüğü, o geldiği, sen gittiğin) kullanıldığını, eksiz olarak kullanılmaları eylemsilerin hareket bildirmesi ve tamlayan unsurun fail olmasına bağlamaktadır (Ergin, 2012, s. 383). Uzun, cümleciklerin ad durumu almaları ile ilgili olarak ayrıca; “Baker 1986’da ortaya atılan, eylemsilerin tümcesel karakterlerinin d –yapıya (derin yapıya), adsıl karakterlerinin de y-yapıya (yüzeysel yapıya) ait olduğu biçimindeki çözümlemesinin Türkçeye de uygulanabilir olduğu sonucuna götürür. Böylece, eylemsiler tümleçlerine d-yapı karakterlerine bağlı olarak DURUM yükler ama gerek

üzerlerine adıl uyum almaları, gerekse ana tümcenin eylem tarafından DURUM yüklenmeleri, y-yapı karakteri taşımalarının sonucudur” açıklamasını yapmaktadır (Uzun, 2000, s. 277).

Bir sözcüğün durumu, söz dizimi içinde bulunan sözcüklerin konumuna, yönetici/baş ile olan ilişkisine/durumuna göre belli olmaktadır. Bu durumu, tamlayan ad durumu için, “Ayşe’nin okula gelmesi” “Ayşe okula geldi” gibi örnekler üzerinden değerlendirirsek, dikkat edilirse, her iki örnekte “Ayşe”ler arasında herhangi bir anlamsal fark bulunmamasına rağmen ad durumları farklılık göstermektedir. Bu duruma neden olan, birinci örnekte cümlecğin öznesinin adıl uyum özelliği göstermesi, ikinci örnekte öznenin eylemcil uyum özelliği göstermesidir. Bilindiği üzere eylemcil uyum özelliği gösteren cümlelerde özne yalın durumda iken, adıl uyum özelliği gösteren cümleciklerde özne tamlayan durumunda bulunmaktadır. Uzun, konuyla ilgili olarak belirli durumların belirli yöneticiler tarafından yüklendiğini, yönetici değiştiğinde durumun da değiştiğini ifade etmektedir (Uzun, 2000, s. 195).

Aldığı tamlayan durum ekinden dolayı birleşik ad oluşturmaya pek elverişli olmayan belirtili ad tamlamasına karşın, belirtisiz ad tamlamaları birleşik ad oluşturmak ve yeni bir kavramı karşılamak için oldukça elverişli kelime gruplarıdır (Banguoğlu, 2000, s. 298-299). Belirtisiz ad tamlamalarında iki kavram arasında sadece aitlik ilişkisi görülmemekte ayrıca tamlayanın niteleyici ya da benzerlik ilişkisi kurduğu da görülmektedir (Banguoğlu, 2000, s. 298): altın sarısı, not defteri, köy kahvaltısı, su böreği, kül rengi, yaz yağmuru, duvar saati, çocuk doktoru gibi. Görüldüğü üzere belirtisiz ad tamlamalarında kullanılan kelimeler birleşik ad olma özelliği taşımakta ve Sebzecioğlu’nun belirttiği gibi “sözlükselleşme”, “kavramsallaşma” özelliği göstermektedir. Uzun da sınırlı uyum özelliği gösteren belirtisiz ad tamlamalarının sözlüksel olduğunu, söz dizimine bu yapı içinde katıldığını bu yüzden de tamlayan durum ekini almadığını savunmaktadır. (Uzun, 2000, s. 222-223).

Sonuç olarak yukarıda verilen örnek ve açıklamalar göstermektedir ki ad durumu bir adın söz dizimsel yapı içinde bir baş tarafından aldığı durumdur. Bu düşünceden hareketle tamlayan durumu söz dizimi içinde edat ve adıl uyum gibi bir baş tarafından ada yüklenen ad durumu olarak görülebilir. Ancak belirtisiz ad tamlamasında iki adın arasına herhangi bir unsurun girememesi ve adların belirtili ad tamlamasında olduğu gibi yer değiştirememesi, tamlayanın ikinci unsura bağlı ve oluşan kelime grubunun da ayrılmaz bir bütün oluşturarak sözlüksel özellik göstermesi (demir yolu, yaz yağmuru gibi) belirtisiz ad tamlamasının tamlayanında artık bir tamlayan durumundan söz etmenin pek de mümkün olmadığını göstermektedir.

Kaynaklar

- Acarlar, K. (1971). Çıkma durumunda (“den” halinde) Sözcüklerin tümcede türlü kullanılışları. *Türk Dili*, 235, 34-37
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhon yazıtlarının söz dizimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Atabay, N., Kutluk, İ. ve Özel, S. (1983). *Sözcük türleri* (Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Doğan Aksan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Bilgegil, M. K. (1963). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Börekçi, M. (2007). Türkçede hâl eklerinin işlevsel olarak sınıflandırılması üzerine bir deneme. *IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 24-29 Eylül 2000*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 245-276
- Buran, A. (2011). *Türkçede isim çekimi ekleri. Türk gramerinin sorunları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 375-389
- Çotuksöken, Y. (2011). *Yapı ve işlevlerine göre Türkiye Türkçesi'nin ekleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık
- Delice, H. İ. (2000). Türk dilinde işlevsel ek tasnif denemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 221-235
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2012). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım /Yayın /Tanıtım
- Erkman Akerson, F. (2008). *Türkçe örneklerle dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi
- Grönbech, K. (2011). *Türkçenin yapısı* (Çev: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, G. (2004). Türkçede “sıra dışı ekler” ve eklerin tasnif-tanımlama sorunu üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1267-1284
- Gülsevin, G. (2009). Zamirlerin edatlarla birleşmesinde bazı özel durumlar ve isim tamlaması sorunu üzerine. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi 27-28 Ağustos 2007*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 231-238
- Hatipoğlu, V. (1972). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kahraman, T. (2011). Çağdaş Türkiye Türkçesinde ad çekimi eklerinin kullanım özellikleri ve işlevleri. *Türk Gramerinin Sorunları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 390-409
- Karahan, L. (1999). Yükleme (accusative) ve ilgi (genetive) hâli ekleri üzerine bazı düşünceler. *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 605-611.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kunduracı, A. (2015). Türkçede aitlik ulamı ve biçimsel ifadesi. *Dilbilim Araştırmalar Dergisi*, 43-62
- Lübimov, K. (1959). Türkçede kaç isim hali vardır?. *Türk Dili*, 96, 688-690

- Mert, O. (2003). Türkçe'de hâl kategorisi ve öğretimi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 25-31
- Pekacar Ç. ve Erdem Uçar, F. M. (2015). Çağatay Türkçesinde +nı ilgi hâli eki. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, UDES, 443-456
- Önler, Z. (2012). Türkiye Türkçesinde ad durum kategorisi. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*, 706-710
- Özdemir, H. (2015). Eski Türkçede ilgi ve belirtme durum ekleri üzerine, *Dil Araştırmaları*, 16, 121-132
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dilbilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları
- Sertkaya, O. F. (1996). Zamirlerde katmerli çekim üzerine. *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 17-37
- Sev, G. (2004). Çıkma durumu ekinin nesne görevinde kullanımı. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II 20-26 Eylül 2004*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2655-2666
- Sev, G. (2007). *Tarihi Türk lehçelerinde hâl ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Uzun, N. E. (2000). *Ana çizgileriyle evrensel dilbilgisi ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya dillerinden örnekleriyle dilbilgisinin temel kavramları Türkçe üzerine tartışmalar*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:39
- Uzun, N. E. ve Aydın, Ö. (2006). Sözdizim. *dilbilim temel kavramlar sorunlar tartışmalar*. Ankara: Dil Derneği, 63-76
- Üstünova, K. (2007). Yalın durum karmaşası. *Turkish Studies /Türkoloji Araştırmaları*, 736-748
- Üstünova, K. (2015). Eylem-nesne ilişkileri üzerine sadece {-I}, {-Ø} ekleriyle çekimlenmiş ad / zamir alan eylemler mi geçişli sayılmalıdır?, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1143-1152
- Tekin, T. (2013). Türkçe ilgi hâli ekinin kökeni üzerine (Çev. Gökçen Bilgin). *Dil Araştırmaları*.13, 157-162
- Vardar, B. Güz, N., Huber, E., Senemoğlu, O. ve Öztokat, E. (1998) *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi

Extended Abstract

Our work focuses on the fact that the status of a genitive whether it can be evaluated as a case based on the criteria that are based on determining the case. For this reason, for the firstly in this study, included the comments that do not consider the state of genitive as a case. And then tried to show how the genitive was being assessed according to this basis. Following the views that do not accept as case, the approaches which are accepted as case have been given and tried to put forward the basic ideas. However, it is seen that the approaches either do not accept as the case, or the views which accept it as the case, have different methods and points of view in themselves. All these different methods and perspectives, has focused on the opinions and methods that can be fundamental in determining of in the Turkey Turkish case, then the genitive has been evaluated through on this justification.

It is necessary to put forward the basic approaches to the case in order to be able to give an opinion on whether it is a genitive case or not and to evaluate the different opinions which are considered as the criterion in these approaches.

Evaluation only of the case according situation of verb or of the morphological condition of the syntax independent some case examples complicates the elucidation of state of Turkey Turkish. One of these examples is genitive. There is no consensus among researchers as to whether the genitive is a case. The most important reason why this view unity does not exist is not the situation in which the genitive

gets according to the verb, but the link between nouns. In the examples like " Evin yolu, kapının kolu ", it can be used as a means of belonging to a genitive attribute or outside the meaning of belonging, or the genitive may be markedness meaning and the genitive can come before the affix of case as in the examples "meniñdin, mintedin" at the Old Turkish, Old Uyghur Turkish, Karahanlı Turkish or the use of prepositions such as " benim için, senin gibi, onun ile " leads to different approaches among researchers.

In the approaches that do not consider the genitive as a case, the meaning of the complementary feature and markedness is emphasized; it is seen that the case is not considered as a sentence-level sequence operation, but is considered as an affix or as an element of sentence

In addition to the different approaches to whether the genitive is the case or not, there are debates about whether there is non-affix of genitive among the researchers who accept the genitive as a case, or about its function and meaning. We can see them in the determinant of shortened genitival construction as it will be any case or not, and it is either nominative or genitive, or it can be found in the form both genitive, and nominative .

Different approaches and evaluations of the case show that the problem of whether the genitive is the case or not is in fact based on the differences of basic judgments about the case. One of the most important reasons for not seeing the genitive as a case is that it is related to the word group, not to the verb. However, similar use of some cases can be seen, such as genitive. Some uses of the ablative on the subject can be shown as example. The ablative "+DAn", besides the displaying the case of noun according to the verb, also provides the link of noun to noun in relation to the whole part. Such as "elmalardan birini yedim", "bunlardan birkaçı senin olabilir", "bunlardan birçoğu buralarda bulunmaz" as in the example. As can be seen, when the our assessment is determined as the case of the noun according to the verb, such use of the ablative leaves out the definition.

The case of a word is determined by the position of the words in the syntax, and the relation of the word with the ruler / head. In this situation, for the genitive, "Ayşe'nin okula gelmesi" "Ayşe okula geldi" we assess out as examples, it will be noticed, in both cases "Ayşe" although there is no semantic difference between "Ayşe" varies variety of case. The fact that the sentence in question in the first example subject shows the noun harmony feature, which leads to this situation, shows that in the second example, the verb harmony feature. As is known, when the subject is nominative in the sentences that demonstrate the verb harmony feature, the subject is genitive in the clauses showing the noun harmony feature.

As a result, the examples and explanations given above show that a case is a situation taken by a head/ruler in a syntactic structure. Moving from this thought, genitive can be seen as a case that is loaded to the noun by a head such as preposition and noun harmony in the syntax. However, the fact that any element can not be inserted between two nouns in the shortened genitival construction, and that the nouns can not be displaced as if they are in the genetival construction, they can be attached to the second element of determinant and formed by the second element is also an inseparable whole and has lexical property (demir yolu, yaz yağmuru etc.), so it is hardly possible to speak of a genitive in the determinant of shortened genitival construction.